

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده علوم زمین
گروه جغرافیا

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته
جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

موضوع:

تحولات مرفولوژی زراعی سکونتگاه‌های

روستایی طی دوره زمانی ۷۵ - ۱۳۴۱

مورد: دهستان بابارشانی (شهرستان بیجار)

استاد راهنما: جناب آقای دکتر عباس سعیدی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری

نگارش: محمدمرادی

014328

دیماه ۱۳۷۹

۳۷۲۱۲

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

۱۳۸۰ / ۱۸ / ۱۰

«تائیدیه دفاع از پایان نامه»

این پایان نامه توسط خانم / آقای **محمد مادی**
کارشناسی ارشد رشته **خوارفا و مریز** / **تسبی** شاخه / گرایش —
در تاریخ ۲۰ / ۱۰ / ۷۹ مورد دفاع قرار گرفت و بر اساس رای هیأت داوران بانبره ۱۷،۶۴
و درجه **لیا خرب** پذیرفته شد.

ع. م. م.

استاد راهنما:

انتهای

استاد مشاور:

محمد مادی

هیأت ژوری:

۳۷۲۱۲

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

صفحه	عنوان
۲	۱-۱- پیشگفتار.....
۵	۱-۲- طرح مسئله و هدف از تحقیق.....
۱۰	۱-۳- پیشینه تحقیق.....
۱۴	۱-۴- روش تحقیق.....
۱۵	۱-۴-۱- مسائل و مشکلات تحقیق.....
۱۷	۱-۵- مبانی نظری موضوع مورد تحقیق:.....

فصل دوم: ساختار و شالوده طبیعی منطقه مورد مطالعه

۳۰	۲-۱- موقعیت جغرافیایی و عمومی منطقه مورد مطالعه.....
۳۰	۲-۲- زمین شناسی.....
۳۲	۲-۲-۱- توپوگرافی.....
۳۴	۲-۳- ویژگیهای آب و هوایی.....
۳۵	۲-۳-۱- دما.....
۳۸	۲-۳-۲- بارندگی و رژیم بارش.....
۴۲	۲-۳-۳- جریان و ورزش بادهما.....
۴۴	۲-۴- منابع آب.....
۴۸	۲-۴-۱- ارزیابی منابع آب.....
۴۹	۲-۵- ویژگیهای خاک شناسی.....
۴۹	۲-۵-۱- مشخصات کلی خاکها.....
۵۰	۲-۵-۲- طبقه بندی خاکها.....
۵۰	۲-۵-۲-۱- سری خاکهای باقرآباد.....

۵۰	..... ۲-۵-۲-۲- سری خاکهای کنامار
۵۱	..... ۲-۵-۲-۳- سری خاکهای سلامت آباد
۵۱	..... ۲-۵-۲-۴- سری خاکهای کهریز
۵۱	..... ۲-۵-۳- تشریح سریهای خاک
۵۱	..... ۲-۵-۳-۱- سری خاکهای باقرآباد
۵۲	..... ۲-۵-۳-۲- سری خاکهای کنامار
۵۲	..... ۲-۵-۳-۳- سری خاکهای سلامت آباد
۵۳	..... ۲-۵-۳-۴- سری خاکهای کهریز
۵۴	..... ۲-۵-۴- طبقه بندی اراضی
۵۹	..... ۲-۵-۵- ارزیابی قابلیت خاکهای منطقه مورد مطالعه
۶۱	..... ۲-۶- پوشش گیاهی

فصل سوم: ساختار و ویژگیهای اجتماعی

۶۳	..... ۳-۱- عوامل مؤثر در استقرار جمعیت و ایجاد سکونتگاههای روستایی
۶۷	..... ۳-۲- بافت و شکل روستاها
۶۸	..... ۳-۳- ویژگیهای جمعیتی
۶۹	..... ۳-۳-۱- توزیع و تراکم جمعیت
۷۰	..... ۳-۳-۲- ساختمان سنی و جنسی جمعیت
۷۳	..... ۳-۴- تحول در تعداد خانوار روستایی
۷۵	..... ۳-۵- رشد جمعیت و روند تحولات آن از سال ۱۳۳۵-۷۵
۷۵	..... ۳-۶- تغییرات در تعداد سکونتگاههای روستایی
۸۰	..... ۳-۷- مهاجرت و دلایل آن
۸۲	..... ۳-۷-۱- محورهای عمده مهاجرتی

فصل چهارم: ساختار و ویژگیهای اقتصادی

- ۴-۱ - مهمترین فعالیتهای اقتصادی منطقه: ۸۶
- ..... ۸۶ - زراعت
- ..... ۸۸ - دامداری
- ..... ۹۰ - باغداری
- ..... ۹۱ - صنایع دستی
- ..... ۹۳ - ۴-۲ - نظام بهره‌برداری زراعی
- ..... ۹۴ - ۴-۲-۱ - مالکیت ارضی
- ..... ۹۶ - ۴-۲-۱-۱ - نحوه مالکیت قبل از اصلاحات ارضی
- ..... ۹۸ - ۴-۲-۱-۲ - مالکیت ارضی بعد از اصلاحات ارضی
- ..... ۱۰۱ - ۴-۲-۱-۳ - مالکیت ارضی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۷)
- ..... ۱۱۷ - ۴-۳ - شیوه‌های بهره‌برداری و تحولات آن
- ..... ۱۲۷ - ۴-۳-۱ - سیستم (نظام) جوق بندی
- ..... ۱۲۷ - ۴-۳-۱-۱ - جوق زمین
- ..... ۱۲۸ - ۴-۳-۱-۲ - جوق آب
- ..... ۱۳۱ - ۴-۴ - شیوه کشت و تحولات مربوط به آن
- ..... ۱۳۱ - ۴-۴-۱ - شیوه کشت قبل از اصلاحات ارضی
- ..... ۱۳۳ - ۴-۴-۲ - شیوه کشت بعد از اصلاحات ارضی
- ..... ۱۳۴ - ۴-۴-۳ - شیوه کشت بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
- ..... ۱۴۲ - ۴-۵ - تناوب کشت
- ..... ۱۴۴ - ۴-۶ - تنوع (ترکیب) کشت
- ..... ۱۴۶ - ۴-۶-۱ - ترکیب کشت در انواع بهره‌بردارها
- ..... ۱۴۷ - ۴-۷ - تقویم زراعی
- ..... ۱۴۷ - ۴-۷-۱ - آماده سازی زمین

۱۴۷	..... ۲-۷-۴- کاشت، داشت و برداشت
۱۵۰	..... ۸-۴- تقطیع و پراکندگی اراضی
۱۵۲	..... ۱-۸-۴- یکپارچه سازی اراضی
۱۵۳	..... ۹-۴- نحوه کرت بندی و شکل قطعات زراعی
۱۵۴	..... ۱۰-۴- مبادله و فروش
۱۵۷	..... ۱۱-۴- تغییر در روابط شهر و روستا و تسلط بازار
۱۶۴	..... ۱۲-۴- گونه شناسی مسکن و فرایند تحول آن
۱۶۵	..... ۱-۱۲-۴- تیپ مساکن سنتی
۱۷۳	..... ۲-۱۲-۴- مصالح رایج در ساخت مساکن
۱۷۴	..... ۳-۱۲-۴- تیپ مساکن جدید
۱۷۷	..... ۴-۱۲-۴- مصالح رایج در ساخت مساکن جدید

فصل پنجم: جمع بندی، نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۷۹	..... ۱-۵- جمع بندی
۱۸۶	..... ۲-۵- نتیجه گیری و آزمون فرضیات
۱۹۱	..... ۳-۵- پیشنهادات
۱۹۵	..... منابع و مأخذ

تقدیر و تشکر

در انجام اینکار تحقیقی در مراحل مختلف، خود را مرهون همکاری و راهنمایی افراد و عزیزان زیادی می‌دانم. پیش و بیش از هر کس از استاد گرامی **جناب آقای دکتر عباس سعیدی** که علاوه بر قبول مسئولیت راهنمایی این پایان نامه، با راهنماییها و ارشادات صائب خود و همچنین طی سالیان تحصیل در گروه جغرافیای دانشگاه شهید بهشتی (دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد) همواره از کلاسهای پربار و مفید درس ایشان کمال استفاده را نموده و علاقه و دلبستگی به دانش جغرافیا و دانسته‌های خود را از این علم، مرهون ایشان می‌دانم، کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین از استاد ارجمند **جناب آقای دکتر عبدالرؤف الدین افتخاری** که با راهنماییها و ارشادات دلسوزانه خود در ارائه هر چه بهتر این اثر مرایاری نموده‌اند، سپاسگزاری و قدردانی می‌نمایم. به علاوه دوستان، آشنایان، ادارات و نهادهای مختلف نیز به نحوی در انجام و اتمام اینکار مرا تشویق و کمک نموده‌اند، که از همه آنان هم سپاسگزاری می‌گردد. اما بدون شک این اثر تا حد مطلوب فاصله بسیار دارد که مسئولیت تمامی خطاها و نواقص آن بر عهده نگارنده می‌باشد.

و السلام

محمد مرادی

دیماه ۱۳۷۹

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- پیشگفتار:

جغرافیا علم شناخت محیط و پدیده‌های موجود در آن است. این پدیده‌ها اعم از اینکه به شکل طبیعی وجود داشته باشند و یا اینکه در نتیجه رابطه انسان با محیط بوجود آمده و شکل گرفته باشند، به دلیل اشغال فضایی و قرارگیری در بستر محیط بخودی خود، در حیطه مطالعات جغرافیایی جای می‌گیرند.^(۱) به عبارت دیگر دانش جغرافیا پدیده‌های گوناگونی را در ارتباط با دو موضوع مورد بررسی قرار می‌دهد، این دو موضوع عبارتند از: الف) محیط طبیعی، ب) محیط انسانی.^(۲) علاوه بر این و در همین ارتباط جغرافیدان در مطالعات خود، به دگرگونی‌های پدیده‌های جغرافیایی در طول زمان نیز توجه خاص دارد.^(۳)

روستا و مکانهای روستایی به عنوان پدیده‌ای جغرافیایی همواره مورد علاقه جغرافیدانان در مطالعات و بررسیهای خود بوده است و امروزه به عنوان یکی از شاخه‌های جغرافیای انسانی، دارای ویژگی و جایگاهی خاص در میان شاخه‌ها و گرایشهای متعدد دانش جغرافیا می‌باشد. به تعبیر

۱- رهنمایی، محمد تقی، مجموعه مباحث و روشهای شهرسازی (جغرافیا) - مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری؛ تهران، ۱۳۶۹، ص ۳.

۲ - سعیدی، عباس - جغرافیا (مبانی دانش جغرافیا) - دوره پیش دانشگاهی - شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی - ۱۳۷۵، ص ۴.

۳ - همان منبع، ص ۱۰

دیگر، از آنجا که مجموعه های روستایی هنوز هم به بهترین وجه ارتباط میان عوامل طبیعی و انسانی را به نمایش می گذارند، جغرافیای روستایی را می توان به عنوان یکی از زمینه های اصلی بررسیهای جغرافیایی مورد توجه خاص قرار داد. (۱)

زندگی روستایی در ایران با سابقه ای چند هزار ساله هم از لحاظ اقتصادی و هم از نظر بنیادهای اجتماعی تنها در دهه های اخیر دچار دگرگونیهایی شده است. این دگرگونیها جنبه های مختلف زندگی روستایی را در بر می گیرد. تجلی این دگرگونیها را می توان در شکل سکونتگاهها و مساکن، حقوق بهره براری، شیوه های آبیاری و کشت، ابزار تولید، کیفیت فیزیکی و فرهنگی ارتباطات و... مشاهده نمود. در حال حاضر تغییرات و دگرگونیها، مخلوطی از اشکال سنتی، اشکال گذار و اشکال نوینی از مناسبات و شیوه ها را عرضه می دارند که گویای ساختار و سیمای متنوع عرصه های روستایی به شمار می روند. برای مطالعه شالوده های این دگرگونیها مطالعه تاریخی روابط اجتماعی - اقتصادی در محیط خاص اکولوژیک ایران از ضرورتی ویژه برخوردار است. (۲)

منظور از انجام این تحقیق نیز شناخت، بررسی و تحلیل بخشی از تحولات جامعه روستایی در چهارچوب آنچه که بیان شد، در گوشه ای از کشور پهناورمان می باشد. منطقه ای که در این تحقیق مورد مطالعه قرار می گیرد، یکی از مراکز عمده سکونت و یکجانشینی با سابقه ای طولانی است که وجود بقایای شهری مدفون در زیر خاک مربوط به دوران ساسانی در کنار مرکز دهستان مورد مطالعه یکی از شواهد و مدارک این مدعا می باشد. همچنین این منطقه همواره یکی از مراکز مهم کشاورزی در استان کردستان و حتی ایران بوده است. چرا که شهرستان بیجار با تولید سالیانه ۱۵۰/۰۰۰ تن گندم از قدیم الایام به انبار غله غرب معروف بوده است، و این در حالی است که این مقدار گندم

۱ - سعیدی، عباس - دامنه، شالوده و هدفهای جغرافیای روستایی - رشد آموزش جغرافیا - شماره ۲۴، ص ۱۳.

۲ - سعیدی، عباس - سطح بندی روستاهای کشور - دفتر مطالعات و برنامه ریزی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی - گزارش سوم، ۱۳۷۲، ص ۲.

تولیدی از دیمزارهائی که با شیوه‌های نیمه سنتی و غیر علمی، به زیر کشت می‌روند، به دست می‌آید. علاوه بر این روستائیان منطقه در طول تاریخ تسلط فئودالها، مالکین و خانها، همواره در زیر یوغ آنها زندگی می‌کرده و جان و ناموسشان هم از تجاوز و دست‌درازی آنها در امان نبوده، خلاصه اینکه مالک در کردستان، مالک مطلق بوده و بدستور او و مباشرینش، روستائیان از روستاهای آباء و اجدادی خود اخراج می‌شدند و آواره شهر و دیار دیگری می‌گردیدند، چرا که روستایی اخراج شده به عنوان متمرّد حق زندگی در روستای دیگر، حتی متعلق به مالک دیگر را هم نداشته است.

در انجام این کار تحقیقی سعی شده است که بتوانیم حداقل بخشی از تحولات جامعه روستایی در مقطعی خاص و حساس از تاریخ کشورمان در منطقه‌ای که مورد مطالعه قرار گرفته است، تحت بررسی قرار گیرد. در انجام این کار از راهنماییها، ارشادات و همکاری افراد مختلفی بهره‌مند گردیده‌ام که از همه آنها صمیمانه تشکر و قدردانی به عمل می‌آید. اما نکته‌ای که نباید ناگفته بماند این است که آنچه که در این تحقیق ارائه می‌گردد با آنچه که باید باشد و تا حد مطلوب فاصله زیادی دارد و دارای کم و کاستی‌های زیادی است، که این امر دارای دلایل متعددی است، ولی بهر حال تمام کم و کاستی‌های آن بر عهده نگارنده می‌باشد.

این پایان‌نامه در پنج فصل تدوین شده است که در فصل اول روش تحقیق و مسائل و مشکلات مربوط به آن، طرح مسئله، هدف از تحقیق، سئوالات و فرضیات تحقیق و همچنین مبانی تئوریک و پیشینه موضوع مورد مطالعه، تحت بررسی قرار گرفته است. در فصل دوم ساختارها و شالوده‌های طبیعی از قبیل آب و هوا، توپوگرافی، منابع آب و... و تأثیر آنها به عنوان بستر فعالیتها و محل استقرار مراکز سکونتی، در تحولات زندگی روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است. در فصل سوم و چهارم ساختارهای اجتماعی و اقتصادی و بالاخره در فصل پنجم، جمع‌بندی مطالب، نتیجه‌گیری و پیشنهادات و راهکارهایی جهت بهبود و اصلاح وضع موجود و بهره‌برداری مناسب و

مطلوب از امکانات، ارائه گردیده است. در پایان امیدوارم که این پایان نامه مورد توجه و استفاده محققین و سایر کسانی که علاقمند به مطالعات روستایی در کردستان می‌باشند، قرار گیرد.

۲-۱- طرح مسئله و هدف از تحقیق:

دهقانان ایران در گذار قرون و اعصار در دیه‌هایی پراکنده، تا حدودی خود بسنده و بالنسبه متجانس کشت و زرع می‌کردند و سهمی از محصول خود را به ارباب مراتب و درجات که گروه کوچکی از اغنیا و اقویای شهرنشین بودند، می‌دادند و برای آنان بیگاری می‌کردند. روابط رعایا با متصرفان و مالکان اراضی در همه موارد کم و بیش یکسان بود، بنای کار بر مزارعه و مساقات (از انواع مضاربه) که از نهادهای شرعی و عرفی بود، قرار داشت. دیه‌های ایران که قرن‌ها بدون دگرگونی چندان، چنین وضعی داشتند در دهه‌های واپسین قرن گذشته رفته رفته در اوضاع و احوال تازه‌ای قرار گرفتند. در این اوضاع چهره روستاها و شیوه و زندگی و روابط اجتماعی روستائیان، ابتدا به آرامی و آنگاه با شتاب فزاینده دگرگون شد. این تحول از هنگامی آغاز شد که در دهه‌های آخر قرن گذشته اقتصاد کشور به اقتصاد توانمند و سلطه جوی جهانی پیوند یافت و بخش کشاورزی و جامعه روستایی در انطباق و همسازی با اوضاع و احوال جدید در مسیر دگرگونی قرار گرفت. این دگرگونی‌ها که نزدیک به یک قرن به آرامی در جریان بود از دهه ۴۰ شمسی به بعد شتاب گرفت.^(۱) از زمان سلسله قاجاریه تاکنون سه عامل مهم در تحولات کشاورزی و روستایی ایران نقش

بسیاری داشته است که عبارتند از:

۱- نهضت مشروطیت (۱۲۰۸ هـ.ش)

۱- اشرف، احمد - دهقانان، زمین و انقلاب - مجموعه کتاب آگاه (مسائل ارضی و دهقانی) - مؤسسه انتشارات آگاه -

تهران، ۱۳۶۱ - صص ۶ و ۷ و ۸.

۲- اصلاحات ارضی (دهه ۱۳۴۰ هـ.ش)

۳- انقلاب اسلامی (۱۳۵۷ هـ.ش)

قبل از نهضت مشروطیت اکثر زمینهای زراعی ایران متعلق به شاه بود، سیستم تیولداری در آن حاکم بوده است. در سیستم تیولداری شاه با دریافت پول یا خدمتی زمین را به افراد یا شاهزادگان واگذار می‌کرد و آنها نیز اداره زمینها را به مباشرین خود می‌سپردند. بعد از پیروزی مشروطیت قانونی جهت لغو سیستم تیولداری در مجلس به تصویب رسید. بر اساس این قانون زمینهای متعلق به شاه می‌بایست به کشاورزان واگذار شود. البته این قانون بنا به دلایلی جامه عمل نپوشید و مالکان، تیولداران و مباشران زمینها را به اسم خود و خانواده خود ثبت کردند. بدین ترتیب مالکیت ارضی از تیولداری به بزرگ مالکی تغییر کرد.^(۱)

انقلاب مشروطه که بر علیه استبداد سستی بود توسط بازاریان، مالکین و متحدان مختلف اجتماعی و روشنفکران رهبری می‌شد و خواه ناخواه به تقسیم قدرت سیاسی و تقویت مالکیت خصوصی (هم بر زمین و هم بر سرمایه تجاری) انجامید. امحای تیولداری توسط مجلس اول نه تنها به نفع مالکان، بلکه به نفع بازاریان نیز بود که در واقع (همراه متحدان روشنفکرشان) در مجلس صاحب اکثریت بودند. این اقدام برای مالکیتهای موجود در هنگام تصویب لایحه، مجوزی قانونی ایجاد کرد و «امتیاز سستی مالکان را به «حق» مالکیت قراردادی بدل کرد.^(۲)

اصلاحات ارضی همراه با اقدامات اصلاحی دیگر مهمترین و عمیق‌ترین دگرگونیها را در روستاهای کشور پدید آورد.^(۳) در این دوره کوتاه (دهه ۱۳۴۰) نظام ارباب - رعیتی از هم پاشید و

۱- مهرگان، نادر - اثر تحولات مربوط به زمین بر سرمایه‌گذاری در کشاورزی - مجله جهاد - شماره ۱۵۳ - خرداد ۱۳۷۱ - ص ۳۰.

۲- کاتوزیان، محمد علی (همایون) - اقتصاد سیاسی ایران (از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی) - ترجمه محمد رضا نفیسی و کامبیز عزیزی - نشر مرکز - تهران ۱۳۷۳ - صص ۳۴۵ و ۳۴۶.

۳- اشرف، احمد - مشخصات اقتصادی و اجتماعی نظامهای بهره‌برداری کشاورزی در ایران - سازمان برنامه و بودجه -

بجای آن انواع بهره‌برداریهای تجاری از خصوصی و دولتی، بزرگ و کوچک و نیز انواع بهره‌برداریهای دهقانی و نیمه دهقانی پیدایش و گسترش یافت. بدینگونه چهره روستاها دگرگون شد، نظام تولید کشاورزی متنوع شد، روابط اقتصادی واجتماعی تازه‌ای جانشین روابط کهن گردید، ماشینهای کشاورزی بیش از پیش به روستاها راه یافت، ترکیب زمینداران تغییر کرد و...^(۱)

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷، همزمان با فروپاشی نظام گذشته، دو واکنش متضاد در زمینه مسائل ارضی و دهقانی ظاهر شد. یکی واکنش گروهی از اربابان سابق بود که به بهانه محترم بودن مالکیت در اسلام، خواهان الغای اصلاحات ارضی رژیم سابق شده و در مواردی هر چند معدود (در خراسان، بلوچستان، کردستان و ارومیه) به باز پس گرفتن اراضی تقسیم شده، دست کم موقتاً دست یافتند. دیگر واکنش سریع نیروهای در حال گسترش چپ بود که بلافاصله مسئله اراضی را در رأس برنامه کار خود قرار دادند و حتی در مناطقی که زمینه مساعد بود با قیام مسلحانه اراضی را تقسیم کردند و به آتش مسئله اراضی دامن زدند و بر سر این کار با یکدیگر به رقابت برخاستند. گذشته از آن مصادره اراضی متعلق به وابستگان رژیم سابق از سوی بنیاد مستضعفان نیز بیش از پیش بنیان مالکیت ارضی را متزلزل کرد.^(۲) مبارزه پیگیر میان هواداران مصادره اراضی و زمینداران سرانجام به راه حل معتدلی، که بر آیند دو نظر متضاد بود، انجامید: یعنی مالکیت محدود و مشروط.^(۳) بعد از پیروزی انقلاب «مشاعها» به مثابه نوعی نظام بهره‌برداری از زمین در نظام زراعی ایران مطرح گردید.

علاوه بر مواردی که ذکر آن گذشت، در طی یکصد سال اخیر کشور ما شاهد تحولات عمیقی

مرکز آموزش و پژوهش در برنامه ریزی منطقه‌ای - دیماه ۱۳۵۲ - ص ۲.

۱ - اشرف، احمد - دهقانان، زمین و انقلاب - ص ۸.

۲ - همان منبع، صص ۲۵ و ۲۴.

۳ - همان منبع، ص ۳۰.

در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... بوده است. بدون شک روستاها و روستائیان نیز به عنوان جزئی از کل جامعه ایرانی از این رویدادها و آثار و پیامدهای آن به دور نمانده‌اند. همچنین با تأسیس سازمان برنامه، به عنوان متولی امر برنامه ریزی در زمینه‌های مختلف، در سال ۱۳۲۵ شمسی (و پیش از آن با طرح و اجرای برنامه‌هایی هر چند محدود و ناقص برای روستاها) با تدوین و اجرای برنامه‌های مختلف در قالب برنامه‌ها و طرحهای عمرانی، بویژه پنج برنامه قبل از انقلاب (۱۳۵۶ - ۱۳۲۷ هـ.ش) و دو برنامه بعد از انقلاب (۱۳۷۸ - ۱۳۶۸ هـ.ش)، جهت بهبود و اصلاح وضع روستاها و روستائیان، در زیر فصل‌های مختلف گنجانیده شد. تأسیس وزارتخانه‌ها، سازمانها، ادارات و نهادهای فراوان و گوناگون مرتبط با امور روستایی (چه قبل از و چه بعد از انقلاب) همه و همه، باعث ایجاد تغییر و تحولات مهم و یازمین ساز و تسریع کننده این تحولات در مناطق روستایی شده‌اند. لذا بررسی و تحلیل آثار و پیامدهای تحولات ذکر شده و اجرای برنامه‌های مختلف، بویژه آثار و پیامدهای فضایی - مکانی آنها، همچنین شناخت وضع موجود روستاها می‌تواند ما را در تعیین و ترسیم راهبردهای توسعه و تدوین برنامه‌ای واقع بینانه برای روستاها رهنمون شود.

در شرایط موجود بخش کشاورزی مرکز ثقل و محور توسعه کشور شناخته می‌شود. پس در درجه نخست، شرط لازم امکان ایفای نقش محوری این بخش، توسعه آن خواهد بود. از سویی توسعه بخش کشاورزی تابع تحولات زیربنایی و ساختاری و نیز وابسته به اصلاح اهداف، سیاستها و وسایل دستیابی به آنها می‌باشد. شرط لازم انجام اصلاحات نیز شناخت جریان تاریخی و باز نمایاندن تصویر وضع موجود نظام خواهد بود.^(۱)

۱ - خادم آدم، ناصر - ایجاد تحول در نظام بهره‌برداری کشاورزی - مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره ۱۲۰ -

۱۱۹، مرداد و شهریور ۱۳۷۶ - ص ۱۷۴.